

Өмүрканов Т.А., Бийгелдиева Н.А.

БАЙЛАНЫШТУУ КЕПТИ КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮККӨ БАГЫТТАП ОКУТУУНУН ПРАКТИКАЛЫК НЕГИЗДЕРИ

Өмүрканов Т.А., Бийгелдиева Н.А.

ПРАКТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОБУЧЕНИЯ СВЯЗНОЙ РЕЧИ НА КОМПЕТЕНТНОСТНОЙ ОРИЕНТАЦИИ

T.A. Omurkanov, N.A. Biigeldieva

PRACTICAL TRAINING COHERENT SPEECH ON COMPETENCE ORIENTATION

УДК: 376-78/18

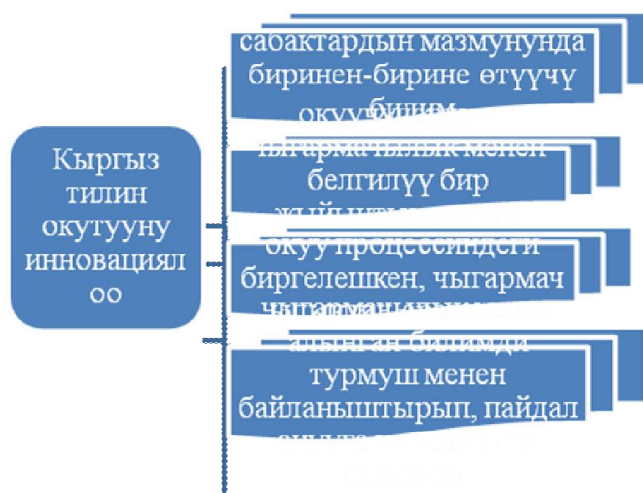
Макалада байланыштуу кепти компетенттүүлүккө багыттап окутуунун практикалык негиздери каралды.

В статье рассмотрены основы обучения связной речи на компетентностной ориентации.

The article covers the basics of learning coherent speech on competence orientation.

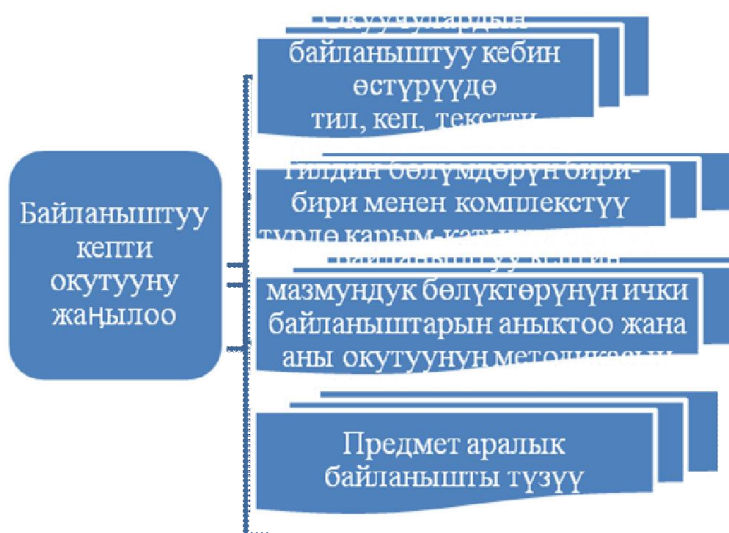
Тил жана кеп боюнча билим берүүнүн компетенттүүлүгү тилди ар тараптан үйрөтүүнүн натыйжасынан (фонетика, лексика, сөз жасоо, морфология жана синтаксис) жана кептин (тексттин түзүлүшү, стилдеринин ар түрдүүлүгү, анын түрлөрү) оозеки жана жазуу формаларынан адабий тилдин нормасында колдоно билүүсүнөн көрүнөт. Кептик билгичтикке жетүү үчүн тил жөнүндө терең билим берүү керек. Ошондуктан, кыргыз тилин бүгүнкү коомдун талаптарына ылайык окутуу максаты мектеп ишин жаңыча уюштурууну да, билим берүү системасын да, көп убакыттан бери окутуунун салттуу формалары менен чектелип калган окуу процессин да толук бойдон жаңылоону камтыйт. Бул жөн эле бир аталышты башка аталыш менен алмаштырып коюу эмес, билим берүүдөгү жаңылыктардын баарын турмуштун зарылдыгына жараша колдонуп көрүү менен практикасын колдонуп жана анын теориясын мектепке ылайыктоо аркылуу кыргыз тилин эле эмес, мектептин башка окуу предметтерин жана салттуу сабактарда пайдаланылып келген усулдар менен ыкмаларды да жаңы идеяларга айкалыштыра кароо аркылуу сабактын окуучуларга билимди жеткирүүдөгү баалуулугун арттыруу болуп саналат.

Кыргыз тилин окутууну инновациялоону төмөндө таблица түрүндө беребиз.

Жалпы эле кыргыз тилин окутууну инновациялоонун зарылдыктарын аныктап, тактап алгандан кийин мындай жаңылануулар байланыштуу кепти окутууда кайсы багытта жана кандайча жүрүшү алгылыктуу боло турганын аныктоого аракет кылабыз. Биз байланыштуу кепти окутууну жаңылоодо жана өркүндөтүүдө төрт маселеге артыкчылыктуу маани берүүнү, биринчи маселе окуучулардын байланыштуу кебин өстүрүүдө тил, кеп жана текстти ажырагыс биримдикте окутуунун, экинчи маселе тилдин бөлүмдөрүнүн ички бири-бири менен байланышын, үчүнчү маселе байланыштуу кептин мазмундук бөлүктөрүнүн ички байланыштарын аныктоо жана биримдикте окутуунун методикасын иштеп чыгууну, төртүнчү маселе предмет аралык байланышты түзүүнү туура деп эсептейбиз жана аны таблица түрүндө көрсөтсөк. “Тилдин теориялык курсун окутуу аркылуу окуучулардын байланыштуу кебин өнүктүрүү, ошондой эле аларды сабаттуу, маданияттуу кеп адебине ээ кылууда тилдин фонетикалык, лексикалык, морфологиялык, синтаксистик, фразеологиялык, пунктуациялык бардык каражаттарын пайдалануу менен адабий тилде ээн-эркин баяндама, дилбаян, доклад, лекция, реферат, конспект, тезис, макала жана башкаларды жаза алууга, сүйлөөгө машыктыруу зарыл” [1, 9-б.].

Тилдин бардык бөлүмдөрү, курстары бири-бири менен болгон тыгыз биримдикте комплекстүү түрдө окутулганда гана мугалим ийгиликке жетишип, окутуунун натыйжалуулугу артат.

“Тилдин бир бөлүмү менен экинчи бөлүмүн үйрөтүүгө, экинчиси үчүнчүсүн окутууга дайыма өбөлгө болот, аларды бири-биринен ажыратып кароого эч мүмкүн эмес, алар – окуучулардын оозеки, жазуу кепин өнүктүрүүнүн өзүнчө бир этабы» [2, 5-б.].

Жогоруда айтылган пикирлерди жетекчиликке алуу менен төмөндө кыргыз тили боюнча түзүлгөн программага ылайык байланыштуу кепти компетенттүүлүккө негиздеп окутуунун практикалык негиздерин таблица түрүндө көрсөтөбүз.

Таблица

Сөз жасоо, сөздүн курамын окутууда окуучулардын байланыштуу кепин өркүндөтүүнүн ыгы (6-класста өтүлгөн сабактын негизинде)

Тил –кеп – тексттин байланышы			Тилдин бөлүмдөрүнүн бири-бири менен болгон байланышы	Байланыштуу кептин мазмундук бөлүктөрүнүн ички байланышы			
Тилдин бөлүгү	Байланыштуу кеп	Текст		Түрү	тиби	стили	жанры
Сөз жасоо	Сырткы кеп (оозеки жазуу)	<ul style="list-style-type: none"> берилген тексттин темасын таап, негизги оюн ажыратуу адабий булактарда материалды тандоо, план түзүү текстке карата пикирин айтып берүү, роль аткаруу менен түшүнүгүн кенейтүү. Дискуссия мүнөзүндө талкуу уюштуруу. 	<ul style="list-style-type: none"> Сөздүн курамын жана жасалыш жолун анализдөө Сөзгө фонетикалык талдоо жүргүзүү Сөзгө морфологиялык жана синтаксистик талдоо жүргүзүү. Орфографиялык, орфоэпиялык эрежелердин негизинде сөздөрдү туура айтууга жана жазууга үйрөнүү. Синтаксистик жол аркылуу жасалган татаал сөздөрдүн кайсы түрү пайдаланыларын ажырата билүү. Семантикалык жол аркылуу жасалышында сөздө көп маанилүү, өтмө маанилердин пайда болушун үйрөнүү. 	<ul style="list-style-type: none"> ички + сырткы (оозеки + жазуу), диалог + монолог баяндоо + ой-жүгүртүү сүйлөшүү + көркөм + илимий айтып берүү + роль аткаруу <p>Предмет аралык байланыш</p> <ul style="list-style-type: none"> көркөм чыгармалардан чакан текст алып, андагы туундуу сөздөрдүн жасалуу ыкмасына, жолуна мүнөздөмө берүү. Элдин тарыхы, кыргыз жерибиз жайгашкан географиялык абалы жөнүндө аңгеме. Кол эмгек сабагында колдонуучу таяныч-куралды окуучуларга жасатуу. 			

Кыргыз тили боюнча түзүлгөн программанын негизинде окутуунун методикалык зарыл талаптарына байланыштуу айрым бөлүмдөргө же темаларга алгачкы класстарда тааныштыруу иретинде жалпы түшүнүк берилет да, кийинки класстарда алар кеңейтилип, тереңдетилип өтүлөт.

Демек, тилди колдонуп, пикир алышуу үчүн сүйлөш керек же жазыш керек. Качанганасүйлөп же жазып жатканда тил курал катары колдонулат. Тилди (тил каражаттарын) колдонуп сүйлөп, айтып жатканыбыз кеп деп аталары окуучуларга айтылат. Сабакта кептин эки формасы тең ишке ашты, башкача айтканда, оозеки жана жазуу кепи. Биз айтып, же угуп жатканда кептин оозеки формасы, ал

эми жазып жатканыбызда жазуу формасы колдонулат. Жазуу кепи мектепте калыптанат, ага оозеки кептин практикалык жактан таасири болот, тил боюнча алган билим эне тилдин грамматикасын өздөштүрүүгө негиз болот.

Адабияттар:

1. Кыргыз Республикасынын мектептеринде предметтик билим берүүнүн мамлекеттик стандарттары: - Б.: 2007. – 307 б.
2. Мусаева В.И. Байланыштуу кепти, кептин стилдерин окутуу (5-11-класстар). Монография. - Б.: Гүлчынар, 2009. – 170 б.
3. Сартбаев К.К. Окуучулардын речин өстүрүү. – Ф.: Мектеп. 1966. – 147 б.

Рецензент: к.пед.н. Аман кызы Б.